

ישי יסלזון

לא תשחט על חמץ דם זבחי

פתיחה

בתורה נאמר:

(שמות לד, כה)

לא תשחט על חמץ דם זבחי

וכך נפסק במשנה בפסחים סג:

השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה.¹

הגמרא² שואלת בידי מי צריך להימצא החמץ בכדי לעבור על לאו דלא תשחט וכתשובה לומדת הגמ':

אמר קרא לא תשחט ולא ילין - לא תשחט על חמץ הנך דקיימי עליה משום לא ילין

דהיינו כל זמן שיש חמץ אצל אחד מן האנשים השייכים בדין הלנת הקרבן, דהיינו הבעלים, השוחט את הקרבן, הזורק את דמו והמעלה את אימוריו, ישנו איסור לשחוט את הפסח. יש לדון ולחקור מה בדיוק מעשה העבירה בלאו זה ומדוע הקרבת הפסח על החמץ אסורה.

נחלקו הראשונים מי העובר והלוקה על לאו זה. רש"י כותב:

כל שישנו בהלנה ישנו בשחיטה ואם יש לאחד מהן כולן עוברין

(רש"י שם, ד"ה 'עד שיהא חמץ')

וממילא נראה כי ע"פ רש"י כל בני החבורה עוברים בלאו זה.³ תוס' בד"ה 'או' חולק על רש"י ומסביר כי השוחט והזורק מתחייבים בלאו דלא תשחט ולא בעל החמץ.⁵

¹ חשוב לציין כי מאמר זה הוא בשיטת ת"ק בלבד מבלי להתחייס כלל לשיטותיהם של ר' יהודה ור' שמעון.

² פסחים דף סג:

³ ובהמשך בעזה"י נרחיב בכך.

⁴ פסחים דף סג:

⁵ אומנם הדבר תלוי בב' הסברים בתוס' ויכול להיות כי רק השוחט והזורק לוקים אך גם שאר בני החבורה עוברים ובעזה"י נרחיב בכך בהמשך.

דעה שלישית היא דעת הרמב"ם (בפירוש המשניות ובספהמ"צ לאו קטו) הסובר כי, לא השוחט או הזורק עוברים ולא כל בני החבורה, אלא בעל החמץ עובר לבדו בלאו זה.⁶ נראה כי אפשר לראות כאן מחלוקת בסיסית בין הראשונים השונים בהבנת האיסור של 'לא תשחט', מהותו, מעשה העבירה שבו והלימוד המוסרי שהוא בא ללמדנו.

שיטת רש"י

רש"י פירש כי "כולן עוברים" על הלאו. דברי רש"י אינם ברורים כ"כ, אך תוס' ר"ד⁷ הביא בשם המורה (כך מכנה ר"ד את רש"י) כי אע"פ שהחמץ אינו נמצא אלא אצל אחד מבני החבורה כל בני החבורה כולם עוברים בלאו דלא תשחט. עפ"ז ניתן להציע שרש"י מבין כי התורה ראתה סתירה גדולה ובלתי ניתנת לגישור בין מציאות החמץ להקרבת קרבן פסח⁸ ובעקבות כך קבעה התורה דין מיוחד בק"פ שאין להקריבו על החמץ, שכן מציאות הקרבתו על החמץ היא מציאות בעייתית. אם אכן מבינים כך את הבעייתיות שבהקרבת פסח על החמץ מובן מדוע כל בני החבורה יעברו, שהרי כל אחד ואחד מבני החבורה יוצא יד"ח בפסח זה והקרבת הפסח עולה לו, וממילא כל אחד מבני החבורה מקריב בקרבן הפסח שבא במציאות בעייתית ואסורה. חשוב להדגיש כי הקרבה על החמץ אינה פוסלת את גוף הקרבן, ולקמן אף נראה כי הקרבן כשר ויוצאים בו יד"ח, אלא שמעשה הבאת הקרבן והקרבתו לפני ה' אסור וממילא כל מי שיוצא יד"ח בקרבן נחשב כ'מביא הקרבן' ושותף למעשה הבעייתית שבכך.

דין דומה בקורבנות מצינו בזבחים:

דתניא אמר ר' אליעזר ברבי יוסי שמעתי שהבעלים מפגלין (זבחים מז ע"א)

נראה בפשטות כי הכוונה היא שגם הבעלים יכול לפסול את הקורבן במחשבת פסול.⁹ לכאורה פסול מחשבה הוא דין בעצם הקרבת הקורבן וע"כ כל מי ששייך בקורבן או שהקרבתו עולה לו, יכול לפסול במחשבה.¹⁰

⁶ אמנם בהלכות קורבן פסח פ"א ה"ה משמע שלא כך ועיין בהמשך דברינו.

⁷ על אתר

⁸ על הסתירה שבין החמץ לפסח ניתן להאריך מבחינה מחשבתית אך אין זה מקומה.

⁹ וכך הבין גם ר' ברוך וינטרוב. יכול להיות כי המחלוקת שם תלויה בשאלה האם מחשבת פיגול היא פסול בקורבן או פסול בעבודה.

¹⁰ חשוב לציין שגם במחשבה לא בכל מקרה הקרבן פסול, שהרי מצינו במשנה הראשונה בזבחים: "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה", עפ"ז ההשוואה בין קרבן הבא במחשבת פסול לפסח הבא על החמץ לא תהיה מלאה, שהרי המקריב במחשבת פיגול

שיטה זו מתאימה במיוחד לשיטת ר"ל בדף סג, הסובר כי עוברים על לא תשחט דווקא כאשר החמץ נמצא עם המקריב בעזרה, שהרי בכך מציאות הסתירה שבין החמץ לקרבן בולטת לעין ומודגשת הרבה יותר, שהרי הקרבן קרב ממש, באופן פיזי, על החמץ.¹¹

מציאות של איסור

עד כה הבנו כי הבאת הקרבן במציאות בה החמץ קיים בעייתית. הסבר זה בדברי רש"י לכאורה קשה, שהרי הגמרא¹² לומדת מסמיכותו של לאו ד'לא תשחט' ללאו ד'לא ילין חלב חגי עד בקר' כי כל שישנו בהלנת אימורין ישנו בלאו ד'לא תשחט'. עפ"ז גם הזורק ומקטיר האימורין¹³ שייכים בדין לא תשחט, אע"פ שאינם מבני החבורה, ואינם נחשבים כלל כמביאי הפסח.¹⁴ על מנת לתרץ זאת אפשר לומר כי לרש"י יש ב' דינים ומעשים אסורים בלאו ד'לא תשחט': איסור על הבאת קורבן על החמץ ואיסור על עבודה בקרבן הבא על החמץ. בפסח הבא על החמץ בני החבורה עוברים מדין הבאת הקרבן בעוד החמץ קיים והעובדים בו עוברים מצד עבודה בקרבן הבא על החמץ. עפ"ז ניתן להסביר כי מציאות הסתירה בין החמץ והקרבן, אינה דין בגברא המביא את הקרבן, אלא דין במציאות של קיום הקרבן בזמן בו החמץ קיים. קרבן שבא על החמץ אומנם, כמו שאמרנו, כשר (ירושלמי בפ"ה ה"ד ותוספתא בפ"ד ה"ד), אך הוא בא במציאות של עבירה, שהרי הוא בא על החמץ. כל מי ששייך במציאות כזו של סתירה בין הפסח לחמץ או תורם לקיומה מתחייב. ממילא, המביא את הקרבן והעובד בו, אע"פ שאין לו חלק בקרבן ובהבאתו, עוברים שניהם גם יחד.

אינו יוצא יד"ח מה שאין כן במביא פסח על החמץ. אולי אפשר לחלק בין הדינים, שהרי בזבחים המחשבה לא הפקיעה שם קרבן מן הקרבן אלא את הייעוד לקרבן המסוים שהיה לו ואילו אצלנו אין הפקעה כלל אפי' של ייעוד הקרבן וממילא היציאה יד"ח היא דין צדדי בלבד שנובע מהפקעת ייעוד הקרבן ולא ממעשה ההבאה הבעייתי שנעשה בו.

¹¹ הגמ' (סג): משווה את דעת ר"ל לגבי הקרבת הפסח על החמץ לדעתו לגבי לחמי תודה שמתקדשים רק כאשר הם בעזרה בשעת הקרבת התודה וממילא ברור כי סמיכות פיזית מועילה להיחשב כהקרבה משותפת של החמץ והקרבן. אולי יש לדמות דין זה לדין הקרבת שאור כמו שנאמר בויקרא: "כי כל שאר וכל דבש לא תקריבו ממנו אשה לה" (ויקרא ב,יא), אך יש לדון בכך ואכמ"ל.

¹² שם.

¹³ לגבי המקטיר יש אומנם מח' בהמשך הגמ' אך בדין הזורק כו"ע לא פליגי.

¹⁴ אפשר אולי להציע כי הזורק, השוחט ושאר העובדים כן נחשבים כמביאי הקרבן, בגלל העובדה שהם חלק מן העובדים בו, אך נ"ל כי זה הסבר קשה יותר ונרחיב בו בהמשך.

אפשר להציע ע"פ דברינו נ"מ למעשה בין בני החבורה לכהנים העובדים בקרבן ולומר שיהיה חילוק בין ב' הדינים: איסור הבאת הקרבן הוא לאו שאין בו מעשה, שהרי אין כל מעשה של הבעלים, ולכן לא ילקו עליו. לעומת זאת איסור עבודה בקרבן הבא על החמץ הוא לאו שיש בו מעשה וע"כ ילקו עליו. ניתן לדייק כך אף מלשון הגמרא בהמשך:

"תניא כוותיה דרב פפא השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה אימתי בזמן שהוא לשוחט או לזרוק או לאחד מבני חבורה היה לאחד בסוף העולם אין זקוק לו ואחד השוחט ואחד הזורק ואחד המקטיר חייב". (פסחים סג ע"ב)

יש לשאול מדוע שינתה הגמ' לשונה ולגבי 'השוחט את הפסח על החמץ' נקטה בלשון 'עובר' ואילו לגבי שוחט זורק ומקטיר נקטה בלשון חייב. אפשר להסביר כי ברישא של הברייתא אין הכוונה ל'שוחט את הפסח' בלבד אלא לכל אחד מבני החבורה שיוצא יד"ח בקרבן הבא על החמץ, ואילו בסיפא עוסקת הברייתא בעובד את עבודות הקרבן. על פי זה נוכל להבין את שינוי הלשון בשני חלקי הברייתא. בעובד את עבודות הקרבן נקטה הברייתא בלשון 'חייב' משום שהלאו שלו הוא לאו שיש בו מעשה וממילא הוא חייב במלקות, מה שאין כן באחד מבני החבורה, שם בחרה הברייתא בלשון 'עובר', מכיוון שבלאו שלו אין כל מעשה הוא אינו מתחייב בעונש אלא עובר על האיסור בלבד.¹⁵

¹⁵ אפשר לדייק כך גם מלשון תוד"ה 'או' בסג: שכתבו בשם ר"י: "דלא מחייב בעל החמץ אלא השוחט והזורק". ניתן להבין כי ר"י נקט דווקא בלשון 'מחייב' שהרי גם בעל החמץ עובר אלא שאינו לוקה. אולי אפשר לתלות הבנה זו במחלוקת ההסברים בסוף התוס'. תוס' הביא ב' הסברים מדוע בעל החמץ אינו מתחייב: א. מכיוון שנקט הפסוק בלשון 'תשחט'. ב. מכיוון שיש כאן לאו שאין בו מעשה. ע"פ ההסבר הראשון בעל החמץ אינו עובר כלל וע"פ ההסבר השני הוא עובר על הלאו אלא שאינו לוקה.

ניתן גם לדייק מלשון הפסוקים: בפרשת כי תשא נאמר "לא תשחט" ואילו בפרשת משפטים "לא תזבח". מקום נוסף בו מצינו לשון זביחה הוא בדברים יז (א) שם נאמר: "לא תזבח לה' אלוך שור ושה אשר יהיה בו מום" ופירש הרמב"ן שם כי מדובר על בעל הקרבן שנאסר בפיגול ולא על הכהנים שהזוהרו כבר מפסוק אחר. עפ"ז ניתן לומר כי "לא תזבח" בא לאסור לצאת יד"ח בפסח הבא על החמץ ואילו "לא תשחט" בא לאסור את העבודה בו. דיוק דומה דייק מו"ר רה"י ר' אהרן שליט"א בשיעור הכללי שלו בנושא 'לא תשחט על חמץ'.

שיטת תוס'

פסול בעבודה

תוס' (ד"ה 'או', סג.)¹⁶ מבינים כי בין אם החמץ נמצא אצל אחד מן העובדים ובין אם הוא נמצא בידי אחד מבני החבורה, רק העובדים את עבודות הקרבן עוברים על 'לא תשחט' ולא בעל החמץ או אחד מבני החבורה. נראה כי תוס' מבינים שאין מדובר כאן על פסול בקרבן, שהרי הקורבן כשר לחלוטין כמו שראינו לעיל ע"פ התוספתא (פ"ד ה"ד) והירושלמי.¹⁷ נראה כי לפי תוס' האיסור הוא לעבוד בקרבן הבא על החמץ כלשון הפסוק: "לא תשחט" – תשחט דייקא.

הבנה זו בשיטת תוס' מתחזקת ע"פ דברי המנחת חינוך¹⁸ והצל"ח¹⁹ שמסבירים כי כאשר יש חמץ לזורק הוא בלבד עובר ולא השוחט או בני החבורה, שהרי בעת בה השוחט עשה את העבודה לא הייתה זו עבודה על החמץ, אך כאשר הזורק שיש בידו חמץ עבד ממילא הוי עבודה על החמץ.²⁰

בשביל להסביר את דברי המנ"ח והצל"ח היה ניתן לומר כי כאשר החמץ אצל אחד מן העובדים, הקרבן נמצא במציאות בעייתית רק מזמן העבודה של אותו עובד שהוא בעל החמץ, וממילא הוא לא יוכל לחייב את העובדים שלפניו, מה שאין כן כאשר החמץ אצל אחד מבני החבורה וכל מציאות הבאת הקרבן בעייתית מעיקרה. דבר זה הגיוני רק אם נניח כי הבעיה היא בעבודה ולא בהבאת הקרבן, וכשיטת תוספות. הסבר זה אמנם הולם את דבריהם אך אינו מסביר מדוע בני החבורה אינם עוברים, שהרי בסופו של דבר גם קרבנם שלהם הוקרב על החמץ.

על פי זה נראה לומר, במיוחד לאור דברי המנ"ח והצל"ח, כי הבעיה אינה בעצם המציאות של קרבן פסח וחמץ הבאים יחדיו, אלא דווקא בעבודה בקרבן כזה. בני

¹⁶ ע"פ הסברם הראשון לכל הפחות.

¹⁷ וכן כותב תוס' עצמו (ד"ה השוחט) וכן נפסק ברמב"ם (קורבן פסח פ"א ה"ה).

¹⁸ מצוו פט אות ב'.

¹⁹ בפסחים על אתר, ד"ה 'חייב'.

²⁰ המאירי בחידושיו לפסחים חלק על כך וסבר כי השוחט לוקה גם הוא במידה ויש חמץ אצל הזורק. לכאורה דבריו קשים, שהרי השוחט כלל אינו יודע מי זורק את הקורבן וכל אדם באשר הוא יכול לזרוק את דם הקורבן. ידידי ר' נדב אשל רצה לתרץ כי מכיוון שהזורק נוטל חלק בעבודת הקרבן נחשב גם הוא ממקריבי הקורבן ומן ה'חבורה' הנמנית על הקרבן וע"כ הוא מחייב למפרע את השוחט כמו כל אחד אחר מבני החבורה שמחזיק בחמץ. הרב ביק הסכים לקבל את ההסבר הזה בדוחק, אך הדברים עדיין קשים לי.

החבורה לא יתחייבו בפסח הבא על החמץ מכיוון שהם לא עבדו בו. השוחט, לעומת זאת, עבד בפסח הבא על החמץ וע"כ הוא יתחייב בו.

עבודה בגוף הקרבן

ע"פ תוס' היה לכאורה נראה כי דווקא על שחיטה יתחייבו שהרי היא היחידה הכתובה בפסוק. רש"י²¹ מסביר כי הזורק התרבה במכילתא משום שנקט הפסוק בלשון 'דם זבחי' וממילא זורק הדם התרבה ג"כ. אך עדיין קשה מן המקטיר והמולק שחייבים בפסח הבא על החמץ, אע"פ שאינם מפורשים בפסוק. בהמשך הגמ'²² משמע כי המולק מתחייב רק לדעת ר' שמעון הסובר כי לאחר זמן שחיטת הפסח אסור להקריב כל קרבן שהוא על החמץ אך מאמר זה עוסק רק בשיטת ר' יהודה. כמו"כ משמע בהמשך הגמ' כי חיוב המקטיר בפסח הבא על החמץ תלוי במחלוקת האמוראים האם מקישים את ההקטרה לשחיטה או לא. (ניתן לומר כי מחלוקת זו תלויה בשאלה האם רואים את האימורים כחלק מן הקורבן או שמא כשיריים שלו שקרבים. זוהי סוגיה קשה ומסובכת ואכמ"ל.) בכל אופן אנו רואים כי דווקא העובדים הכתובים בפסוק מתחייבים בלאו דלא תשחט. יכול להיות כי הסיבה לכך היא שרק עובדים שעבודתם קשורה לגוף הקרבן מתחייבים בלאו זה. המוליך והמקבל שעבודתם היא עבודה בדם לא יתחייבו, אך השוחט והמקטיר שעבודתם בקרבן עצמו יתחייבו. הזורק, אע"פ שלכאורה עבודתו בדם, יתחייב שכן מטרת עבודתו היא הכפרה שהיא מטרת הקרבן וממילא עבודתו גם היא נחשבת כעבודה בקרבן עצמו.

עבודה כשרה

ניתן להוסיף נדבך נוסף להבנה זו של הלאו ע"פ דברי הקהלות יעקב. הקהלות יעקב²³ מחלק בין שחיטת פסח על החמץ לשאר עבודות הפסח שהתרבו מיתורים. הוא מסביר כי בשחיטה צריך מעשה בלבד בשביל להתחייב, גם אם לא תהיה למעשה זה תוצאה או השלכה הלכתית בענייני קרבנות, ואילו בשאר העבודות (זריקה, הקטרה וכדו') צריך עבודה טובה הנחשבת הלכתית כחלק מן עבודת הקרבנות, בשביל להתחייב. ההוכחה לחילוק זה היא מן הירושלמי (בפסחים על אתר), המסביר כי הזורק והמקטיר פסח פסול על החמץ פטור, מה שאין כן בשוחט פסח על החמץ שלא

²¹ פסחים סג, ד"ה 'לזורק'.

²² פסחים סד. .

²³ פסחים סי' מט במהדורה החדשה.

לשמו שחייב. לכאורה על פי זה בשחיטה יתחייבו על מעשה טכני בלבד אע"פ שאין לו השלכה הלכתית כלל. אך הקהלות יעקב מסביר שגם לשחיטה ישנה השלכה הלכתית מכיוון שהיא מוציאה את הבהמה מידי איסור אבר מן החי²⁴. עפ"ז משתמע כי רק פעולות חלות שמשפיעות ומשליכות הלכתית על הקרבן ייאסרו. מדברי הקהלות יעקב הנ"ל אנו למדים שלא כל מעשה הקשור בהבאת הקרבן נאסר אלא דווקא מעשים חשובים המועילים הלכתית בעולם הבהמות והקרבנות.

א"כ נראה כי תוס' מציג שיטה חדשה וייחודית בהבנת הלאו דלא תשחט. אליבא דתוס' אין בעיה בחפצא של הקרבן ובהבאתו וממילא הוא אכן כשר וניתן לצאת בו יד"ח. הבעיה לפי תוס' היא בעבודה חשובה בגופו של הקרבן כאשר הוא בא על החמץ. נראה ע"פ ההסבר הזה בדברי תוס' כי אין בעיה בסתירה המציאותית בין הבאת הקרבן לקיום החמץ. א"כ נצטרך להסביר כי האיסור בעבודה על החמץ הוא גזה"כ בבחינת 'כל מאן דאמר רחמנא לא תעביד'²⁵ ואין לו טעם או הסבר – מדוע שדווקא העובד בקרבן יתחייב ולא בעליו? למרות שנראה כי אין לדברים טעם, עדיין צריך לעיין ולברר מדוע הקב"ה לא חפץ בעבודה בקרבן כזה, אך אין לו בעיה עם הבאתו כמו שאומר הרמב"ם בסוף הלכות מעילה (פ"ח ה"ח): "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול". לצערי לא מצאתי הסבר מניח את הדעת לכך, וכל מי שמוצא לכך הסבר תבוא עליו הברכה.

שיטת הרמב"ם

מי עובר בלאו דלא תשחט

בהלכות כתב הרמב"ם:

"השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה. שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי. שלא יזבח הפסח והחמץ קיים. אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד

²⁴ לפחות לשיטת רבנן הסבורים כי 'שחיטה שאינה ראויה שמייה שחיטה', שהרי כאן מדובר על שחיטת קרבן שלא לשמו שהיא שחיטה שאינה ראויה ולפי ר"ש אינה נחשבת שחיטה ולא מתירה את הבהמה כלל.

²⁵ עיין בתוס' בתמורה ד: ד"ה 'רבא' השואל אליבא דרבא שאמר שם: "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני" כיצד הפסח הבא על החמץ כשר.

המקטיר את האימורין אם היה ברשות אחד מהם או ברשות אחד מבני חבורה שאוכלין פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבתו הרי זה לוקה והפסח כשר".
(הלכות קרבן פסח פ"א ה"ה)

בתחילת דברי הרמב"ם מפורש כי השוחט לוקה, אך סוף דבריו לוטים בערפל ולא ברור מלשונו האם העובד עובר, או שמא בעל החמץ הוא זה שעובר. **המהר"י קרקוס** על אתר הסביר כי דעת הרמב"ם אף בסופו היא שהעובד לוקה ואכן כך נראה מבחינה לשונית, אך בספר המצוות (לאו קטו) הסביר הרמב"ם אחרת:

"...וענינו שבעת שחיטת הפסח והוא בין הערבים לא יהיה חמץ ברשותו לא אצל הזורק ולא אצל השוחט ולא אצל המקטיר ולא אצל אחד מבני החבורה וכל מי מהם שיהיה חמץ אצלו בעת ההיא לוקה"
(ספר המצוות לרמב"ם, לאו קטו)

ודברים דומים מצינו **בחינוך**²⁶.

ברור לכל המעיין בספה"מ ופיה"מ כי הרמב"ם סובר בפירוש שבעל החמץ עובר ולא אדם אחר. נראה שהמהר"י קורקוס דייק בלשונו של הרמב"ם בהלכות, וכנראה הוא הבין שחזר בו מדבריו בפירוש המשנה. הרמב"ם הפריד בדבריו את "אחד מבני חבורה" מהעובדים, והזכיר אותו רק לגבי המצאות החמץ. נראה מכך כי בן-החבורה איננו עובר, אלא העובדים הם העוברים אם יש חמץ ברשותו.

לאו שאין בו מעשה

מסברה שיטת הרמב"ם בפירוש המשנה והחינוך ברורה, שהרי הם מבינים לכאורה, שלא כרש"י וכתוס', כי האיסור אינו בהקרבת הפסח (בהבאתו או בעבודה בו), אלא בהחזקת החמץ. אך דברי הרמב"ם והחינוך קשים, שהרי הם פוסקים כי בעל החמץ לוקה והרי זה לאו שאין בו מעשה²⁷. נראה כי בעיה זו אפשר לפתור בכמה דרכים:
כלל נקוט בדינו בכל התורה כי שלוחו של אדם כמותו²⁸, ועפ"ז ניתן לומר כי מכיוון שהמקריב הוא שלוחו של בעל החמץ, מעשה ההקרבה נחשב גם כמעשה של בעל החמץ עצמו, וממילא יש כאן לאו שיש בו מעשה²⁹. לכאורה הסבר זה קשה שהרי

²⁶ מצווה פט.

²⁷ וכ"כ תוד"ה 'או' והמנחת חינוך במצווה פט אות יד.

²⁸ קידושין מא:

²⁹ הסבר זה שמעתי ממורי ורבי הרב אביגדור נבנצל שליט"א.

יש כאן שליח לדבר עבירה, וע"פ הגמ' בב"מ³⁰ ידוע כי אין שליח לדבר עבירה, אך ניתן לתרץ כי מכיוון שאין כאן עבירה לשליח, שהרי רק בעל החמץ לוקה, ממילא סברת 'דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין' (קידושין מב:) אינה שייכת כאן ואין כאן שליח לדבר עבירה דברים אלו דומים לדברי הגמ' בב"מ (שם) ופסק השו"ע בעקבותיה (חו"מ קפב,א) כי יש שליח לדבר עבירה כאשר השליח אינו בר חיובא.³¹

אפשרות נוספת לתרץ היא מחודשת יותר. החינוך באיסור מכירת עבד עברי על אבן המקח³² ובאיסור עבודה בפרך בע"ע³³ מסביר כי לא לוקים על לאוים אלו אפי' במקום בו עושים בהם מעשה, כיוון שניתן לעשותם ללא מעשה.³⁴ הסברה הפשוטה לפטור בלאו שאין בו מעשה היא שלא ניתן להעניש את האדם אם לא עשה מעשה בפועל. ע"פ דברי החינוך הללו אפשר אולי להסביר באופן אחר, שגדר לאו שאין בו מעשה הוא דין עצמאי בהגדרת הלאו, דהיינו, שלא ניתן לעבור עליו אלא ע"י מעשה, חמור יותר מלאו שניתן לעבור עליו בשב ואל תעשה, וע"כ דווקא על לאו שיש בו עשה מענישים. עפ"ז בלאו דלא תשחט, אע"פ שבעל החמץ לא עשה מעשה, כיוון שהלאו תלוי בשחיטת הפסח שהיא מעשה, ממילא יש כאן לאו שיש בו מעשה.

ע"פ שני התירוצים בשיטת הרמב"ם עולות שתי הבנות ביסוד הלאו דלא תשחט. ע"פ התירוץ הראשון נראה כי הרמב"ם סובר כתוס' שעיקר העבירה היא במעשה העבודה בקרבן, אלא שבניגוד לתוס', בעל החמץ נחשב כשוחט, אע"פ שלא עשה מעשה. ע"פ התירוץ האחרון נראה כי החזקת החמץ היא עיקר הלאו ולא השחיטה.

'תשבתו' ולא תשחט'

כעת אעמיק וארחיב את ההבנה השנייה בדברי הרמב"ם כי העבירה אינה בשחיטה או בקרבן אלא בעצם החזקת החמץ.

³⁰ בב"מ י.

³¹ אפשר אומנם להסביר כי בשליחות המעשה נחשב של השליח אך החלות עולה למשלח וממילא אין כאן מעשה עבירה של המשלח, אך ההבנה שלנו אפשרית גם היא בייחוד אם נבין כי החלות של הקרבת הקרבן בעייתית ולא מעשה ההקרבה בדווקא.

³² ספר החינוך, מצווה שמה

³³ שם מצווה שמו

³⁴ ברמב"ם בפשטות הדברים אינם כן, שהרי בהלכות חמץ ומצה (פ"א ה"ג) פוסק הרמב"ם כי לוקים על לאו של 'בל יראה ובל ימצא' בקניית חמץ, אך עיין בחינוך (מצווה כ) שכתב ג"כ דלוקים על לאו דבל יראה ובל ימצא והסביר ר' משה חברוני במשאת משה (פסחים סימן פה) בשם שעה"מ כי בבל יראה כיוון שאין לו חמץ בביתו בתחילת פסח שוב אינו יכול לעבור אלא ע"י מעשה וע"כ לא דמי לע"ע.

המנחת חינוך במצווה פט³⁵ דן מה הדין בפסח שנשחט על פחות מכזית חמץ. בתחילת דבריו הוא מניח בפשטות כי רק בכזית חמץ לוקים על לאו דלא תשחט³⁶. לכאורה גם חצי שיעור אמור להיות אסור מן התורה, כפי שבכל התורה חצי שיעור אסור, אך המנחת חינוך מביא אפשרות כי אין כלל עבירה על הלאו בחצי שיעור. דבריו מבוססים על **השאגת אריה** בסוס"י פא המבין כי בלאו דבל יראה לא עוברים כלל בחצי שיעור. סברת ר' יוחנן לאסור בחצי שיעור היא שחצי שיעור 'חזי לאיצטרופי'. השאגת אריה מסביר כי סברה זו שייכת דווקא באיסורי אכילה בהם חשש זה קיים, אך באיסור הימצאות אין חשש של חזי לאיצטרופי.³⁷ גם אם דברים אלו אינם נכונים למעשה, עדיין יש כאן דמיון בין שני הלאוים של בל יראה ולא תשחט מלבד הדמיון הברור שיש ביניהם בכך ששניהם איסור הימצאות. כמו"כ מצינו לקמן בפסחים:

מה בין פסח הראשון לשני הראשון אסור בכל יראה ובל ימצא והשני חמץ ומצה עמו בבית

(פסחים צה ע"א)

ופסק הרמב"ם (קרבן פסח פ"י ה"ו) בעקבות הגמרא שם וז"ל:

"מה בין פסח ראשון לפסח שני הראשון אסור בחמץ בכל יראה ובל ימצא ואינו נשחט על חמץ ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה וטעון הלל באכילתו ומביאין עמו חגיגה ואפשר שיבא בטומאה אם נטמא רוב הקהל טומאת מת כמו שביארנו אבל פסח שני חמץ ומצה עמו בבית".

(הלכות קרבן פסח פ"י ה"ו)

³⁵ מנחת חינוך במצווה פט אות ג.

³⁶ וכ"כ הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פ"א ה"ה, המצוטט לעיל.

³⁷ **הנודע ביהודה** בצל"ח על פסחים (מד. ד"ה ועוד נלע"ד) וכן בשו"ת (תנינא או"ח נג) כותב דברים דומים לגבי מי שאוכל חצי שיעור רגע לפני צאת פסח או יוה"כ שפטור מכיוון שאין כאן חזי לאיצטרופי (ועיין **במאירי** ביומא (עג): שהביא דברים דומים לגבי מי שנודר לאכול חצי שיעור) ור' **חיים** (מאכלות אסורות פט"ו ה"א בד"ה 'ולפ"ז נראה') חלק על כך ומסביר כי חצי שיעור אסור מכיוון שהפצא אסור בכלשהו והשיעור הוא לעניין עונשין בלבד. ועיין עוד **בחזו"א** מועד, הלכות פסח בסימן קט"ז אות יג ד"ה 'ובפ' ת"נ' שסבר כי אין איסור בחצי שיעור בלא תשחט מכיוון שהוא בטל מתורת אוכל. אולי עפ"ז אפשר להסביר, שאע"פ שלא תשחט הוא איסור חפצא, אין איסור בחצי שיעור כיון שחצי שיעור שאינו יכול להצטרף אינו נחשב חפצא של איסור וצריך לעיין בנושא זה הרבה.

הרמב"ם לא הזכיר בפירוש בפסח שני שהוא יכול לבא על החמץ אע"פ שבגמ' שם³⁸ ממעטים את הלאו של 'לא תשחט' מפסח שני. רש"י בגמ' שם³⁹ הסביר כי ההיתר הוא מכיוון שפסח שני אין איסור בל יראה, אלא חמץ ומצה עמו בבית, וממילא גם שחיטת הקרבן על החמץ אינה אסורה. יתכן שהרמב"ם הבין כרש"י ולכן הוא לא ראה כלל צורך לכתוב את היתר הקרבת פסח שני על החמץ מכיוון שהיתר זה קשור בהיתר אכילת פסח שני בשעה שחמץ עמו בבית. דברים אלו מראים על הקשר הבלתי נפרד שבין איסור 'בל יראה ובל ימצא' והלאו של 'לא תשחט'.

אך דמיון זה אינו שלם, שהרי ע"פ הרמב"ם איסור בל יראה ובל ימצא הוא דווקא בשבעת ימי הפסח ולא בערב פסח⁴⁰, וממילא בערב הפסח אדם לא עובר כלל על לאו זה ואילו על 'לא תשחט' פשוט כי עוברים רק בערב הפסח.

אמנם מצינו ברמב"ם מצווה אחרת המיוחדת לערב הפסח בדווקא:

"מצות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר (שמות י"ב) ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ומפי השמועה למדו שראשון זה הוא יום ארבעה עשר".

(הלכות חו"מ פ"ב ה"א)

הקשר בין מצוות תשביתו לאיסור הקרבה על החמץ כבר מוכח בגמ' בפסחים כאשר הגמ' מחפשת מקור לכך שיש לבער חמץ בערב הפסח:

"רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים ואימא כל חד וחד כי שחיט זמן שחיטה אמר רחמנא תניא נמי הכי אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם מערב יום טוב או אינו אלא ביום טוב עצמו תלמוד לומר לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים דברי רבי ישמעאל...".

(פסחים ה"א)

כמו"כ ישנו קשר ישיר וברור בין מצוות תשביתו לאיסור בל יראה ובל ימצא כמו שמצינו ברש"י בתחילת המסכת (ב. ד"ה 'בדוקין') המסביר כי מבערים חמץ בשביל שלא לעבור על ב"י וב"י.

³⁸ פסחים צה:.

³⁹ ד"ה 'לא תשחט'.

⁴⁰ עיין במניין המצוות בתחילת הלכות קרבן פסח ובמצווה רא בסופה.

ע"פ דברים אלו ניתן לומר כי 'לא תשחט', 'בל יראה' ו'תשביתו' דומים באופן מובהק זה לזה. השפת אמת קישר בפירוש בין 'תשביתו' ל'לא תשחט' וכתב בזו הלשון:

"וצ"ע מנ"ל דשיעורו (של 'לא תשחט') בכזית נהי דאין אכילה פחות מכזית אבל לענין לא תשחט על חמץ מנלן. וצ"ל דהיא בכלל השבתת חמץ דשיעורו בכזית".
(שפת אמת על פסחים, סג ע"א)

בעקבות הקשר הנ"ל שבין איסור 'לא תשחט על חמץ' ומצוות 'תשביתו' ניתן להאיר בשתי צורות חדשות את איסור 'לא תשחט'.

אפשר להציע כי הלאו ד'לא תשחט' הוא חלק ממצוות תשביתו, כדברי השפת אמת, ומטרתו היא לזרז ולהזכיר לאדם את מצוות תשביתו המוטלת עליו. אך, אפשר להציע כיוון עקרוני יותר ולומר כי ישנה בעיה מהותית בהקרבת קרבן פסח לפני קיום מצוות תשביתו. מו"ר ר' אהרן ליכטנשטיין שליט"א הסביר פעמים רבות כי קרבן פסח הוא ברית הנכרתת בין בני"י לאביהם שבשמים. במקרה בו האדם בא לכרות ברית לפני שהוא מקיים את רצון בוראו יש חוצפה לא מעטה, שהרי האדם דורש את זכויותיו לפני שהוא מקיים את חובותיו.⁴¹

ע"פ הסבר זה אפשר להציע הבנה חדשה כיצד בעל החמץ לוקה אע"פ שיש כאן לאו שאין בו מעשה. ניתן לומר כי יש כאן מעשה כריתת ברית של בעל החמץ כיוון שחלות הקרבת הקורבן עולה לו והקרבת קרבן זה נחשבת כברית. אומנם דברים אלו מחשבתיים בעיקרם אך גם אם אינם נכונים למדנית ניתן להסיק מהם יסודות חשובים לגבי קרבן הפסח בפרט ועבודת ה' בכלל.

יה"ר שנזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים ולהשבית החמץ מן הלב והבתים ונעלה לראות בבית שוכן מעונה יחד עם כל אחינו בית ישראל במהרה.

⁴¹ דברים אלו נכונים אף ביחס לעובדים, העוזרים ומסייעים בכריתת הברית, בייחוד אם נלך כמ"ד שכהני שלוחי רחמנא נינהו (קידושין כג:) וממילא כהנים כורתים ברית בשם הקב"ה אם אדם שדבר זה כלל לא מגיע לו.